

Hegelin pallia heiluttamassa

ONNI HIRVONEN

Risto Saarinen, *Recognition and Religion: A Historical and Systematic Study*. Oxford University Press, Oxford, 2016. 268 sivua.

Kirjallisuus tunnustuksen filosofiasta ja politiikasta on viime vuosikymmeninä kasvanut hyllymetreittäin. Suurin osa kirjoituksista edustaa kriittistä yhteiskuntateoriaa jossain sen lukuisista ilmenemismuodoista. Useimmat esitetyt näkemykset pohjautuvat puolestaan Hegeliltä perittyyn tunnustuksen (saks. Anerkennung, engl. recognition) käsitykseen, jossa vastavuoroiset positiiviset asenteet persoonien välillä rakentavat ja määrittävät persoonia ja heidän itsesuhteitaan. Positiivinen tunnustus muilta nähdään inhimillisenä tarpeena sekä välttämättömänä ehtona persoonuudelle. Sen puute saa yksilöt ja ryhmät kamppailemaan tunnustuksesta. Eräitä tämänhetkisen tunnustusfilosofian kuumimpia keskustelunaiheita ovat muun muassa tunnustuksen käsitteen ambivalenssi sekä tunnustuksen mahdollinen hyödyntäminen yhteiskunnallisten patologioiden ymmärtämisessä. Risto Saarisen *Recognition and Religion* on tuore irtiotto näistä kriittisen yhteiskuntateorian suuntauksista.

Kirja on kirjoitettu osana Suomen Akatemian monitieteellistä huippuyksikköohjelmaa *Reason and Religious Recognition*¹

---

¹ Saarisen oma tiivistys projektin tavoitteista ja tilasta: ”Järki ja uskonnollinen hyväksyminen”, *Ajatus*, 2015, Fasc. 72, 225–242.

ja se ei sinällään ole puhtaan filosofinen teos vaan – kuten kirjan alaotsikko jo kertoo – systemaattinen historiallinen tutkimus, joka tarkastelee tunnustuksen käsitteen käyttöä uskonnollisessa kontekstissa. Teologinen konteksti ja historiallinen ote ovatkin kaksi selkeää eroavaisuutta verrattuna suurimpaan osaan nykyistä poliittis-filosofista keskustelua. Tämä arvio on kuitenkin kirjoitettu filosofin näkökulmasta, miettien, mitä annettavaa uskonnolliseen kontekstiin kohdistuvalla historiallisella tutkimuksella on tämänhetkisen tunnustuksen politiikkaan keskittyvän yhteiskuntafilosofian kannalta. Arvion perspektiivi ei siis tee täysin oikeutta Saarisen kirjan alkuperäiselle tarkoitukselle. Toisaalta, Saarinen vetoaa usein nykykeskusteluun ja arvostelee sitä historiallisen perspektiivin vajavaisuudesta, joten hänen kirjansa ei myöskään asetu sisällöltään täysin nykyisen tunnustusteoretisoinnin ulkopuolelle.

Recognition and Religion koostuu neljästä pääluvusta. Ensimmäisenä on johdanto, jossa esitellään lyhyesti nykyisiä filosofisia ja teologisia käsityksiä tunnustuksesta sekä tarjotaan käsitteet, joiden kautta historiallisia lähteitä myöhemmissä luvuissa jäsennetään. Seuraavat kaksi lukua keskittyvät tiiviimmin historiallisen materiaalin analyysiin. Toinen luku käy läpi latinankielisiä traditioita Uudesta Testamentista Lutheriin ja Calviniin asti. Kolmas puolestaan käsittelee moderneja teologisen tunnustuksen käsitteitä, kommentoiden samalla myös muutamien keskeisten filosofien (mm. Fichte ja Hegel) ajatuksia. Viimeisessä luvussa Saarinen pyrkii jäsentämään historiallisen tutkimuksen tulokset ja antamaan ”systemaattisen hahmotelman” tunnustuksesta kristillisessä perinteessä.

Kirjan aluksi Saarinen toteaa, että nyky-yhteiskunnassa tarvitaan asenteita, jotka ylittävät pelkän neutraalin hyväksynnän, sietämisen ja toleranssin (1). Tähän tarpeeseen on pyritty vastaamaan positiivisella vastavuoroisen tunnustuksen käsitteellä. Kuten edellä mainittiin, suuri osa nykyisistä tunnustusteoreetikoista johtaa tunnustuksen käsitteen juuret Hegelin filosofiaan. Saarinen pyrkii haastamaan tämän oletuksen väittämällä, että tunnustuksen käsite on käytössä jo klassisissa, keskiaikaisissa ja varhaismoderneissa uskonnollisissa – eli tässä tapauksessa

kristillisissä – lähteissä (3). Lisäksi tunnustus muodostaa oman teologisen aiheensa, joka on suhteellisen irrallinen tunnustuksen filosofiasta (4), vaikka jonkinlaisia päällekkäisyyksiä onkin nähtävissä ihmisten välisten suhteiden ja jumalsuhteen välillä. Uskonnollisen tunnustuksen historian tutkimus pyrkii paljastamaan uusia tapoja puhua toiseudesta kristillisessä teologiassa (4), mutta filosofilukijaa kiinnostaa myös, missä määrin tämä auttaa samoista aiheista keskustelevia filosofeja. Eräänlaisena oletuksena kirjassa onkin, että myöhempi hegeliläinen filosofia on käsittehistoriallisesti velkaa aiemmalle kristilliselle tunnustusperinteelle.

Johdanto antaa kevyen, mutta asiantuntevan kertauksen nykyisestä tunnustuskeskustelusta. Charles Taylorin, Axel Honnethin ja Nancy Fraserin teorit saavat pääasiassa saman tuomion: niiden käsitys tunnustuksen historiasta ulottuu vain Hegeliin asti ja tunnustuksen uskonnollinen puoli jää heiltä kaikilta suurelta osin analysoimatta (11). Paul Ricoeurin *The Course of Recognition* on puolestaan otteeltaan lähimpänä Saarisen omaa tutkimusta, mutta ei kuitenkaan samalla tavoin systemaattinen ja järjestelmällinen. Teologisen tutkimuksen puolella kiinnostus tunnustukseen on ollut kasvussa, mutta Saarinen (24) näkee, että tämä kiinnostus nojaa uudemman hegeliläisen tunnustusteorian soveltamiseen teologisessa kontekstissa sen sijaan, että se vetoaisi jo olemassa olevaan kristilliseen tunnustus-traditioon. Nykyfilosofia ei ole kuitenkaan hyödytöntä, sillä Saarinen päätyy soveltamaan analyttistä käsittevälineistöä, jota muun muassa Arto Laitinen ja Heikki Ikäheimo ovat viime vuosien aikana pyrkineet kehittämään (20). Ikäheimon käsitteellinen työkalupakki onkin yksi yksityiskohtaisimmista saatavilla olevista, mutta sen potentiaalisia ongelmia ja aukkoja, kuten esimerkiksi instituutioihin kohdistuvan tunnustuksen pitämistä yhtenä persoonan tunnustamisen muotona, Saarinen ei lähde analysoimaan tai tilkitsemään.

Johdannossa Saarinen esittää myös kiistanalaisen väitteen käsitteistön pysyvyydestä (26). Jos tunnustusta ilmiönä on aina jossain määrin myös kutsuttu termillä tunnustus, tämä mahdol-

listaa, että esimerkiksi latinankielisiä historiallisia tekstejä tulkitessa voidaan keskittyä termien *agnosco* ja *recognosco* käytön kartoittamiseen. Oletuksen tekeminen on käytännön syistä perusteltua, jotta tutkimus pysyisi yhden kirjan mittaisena. Saarisella on varmasti myös hyvät syyt olettaa, että terminologia on ollut jossain määrin vakiintunutta jo varhaiskristillisissä kirjoituksissa. Ei ole kuitenkaan yhtä lailla selvää, että käsitteistö olisi samalla tavoin vakiintunut filosofian historiassa. Voidaankin kysyä, puhuuko teologinen keskustelu samasta ilmiöstä kuin hegeliläiset tunnustusteoreetikot ja oliko niin kutsutulle hegeliläiselle tunnustukselle ilmiönä eri käsitteistö käytössä keskiajan ja antiikin filosofisessa kirjallisuudessa ennen kuin Fichte ja Hegel alkoivat nimittää sitä tunnustukseksi? Filosofisessa tunnustuskirjallisuudessa on esimerkiksi tarkasteltu Aristoteleen ystävyyttä ja rakkautta, *filiaa*, eräänlaisena jäsennyksenä samoista teemoista, jotka nykyään asetetaan tunnustuksen alle (Ikäheimo 2012). Toisena esimerkkinä Hegeliä kauemmaksi historiaan menosta toimii vaikkapa Francis Fukuyaman (1992) tunnustuskäsitys, joka ammentaa inspiraationsa pääasiassa Platonin kiihkosielusta, *thymoksesta*. On kuitenkin selvää, että Saarisen lähestymistapa historiallisiin lähteisiin on edellä mainittuja kirjoittajia systemaattisempi ja kattavampi.

Tutkimusta ohjaamaan Saarinen olettaa kolme ”tulkinnallista käsitystä”, joilla hän kuvaa tunnustuksen käsitteen merkitystä (27). Ensimmäinen on *tunnustuksen kognitiivinen komponentti* eli jonkin havainnointi ja tietäminen siinä mielessä, että tunnustaja yhdistää tunnustetun objektin joihinkin ennalta tiedettyihin faktoihin ja käsitteisiin. Tätä voidaan kutsua tiedollisuuden muodoksi, jossa jokin asia tai olento identifioidaan jonakin. Toiseksi tunnustuksessa *liitetään* tunnustuksen kohteeseen positiivinen arvo tai kohteeseen jollain tapaa sitoudutaan. Saarinen pyrkii välttämään liian vahvasti määriteltyä hyväksyntää ja painottaa sen sijaan sosiaalisen siteen muodostamista tunnustuksen kohteen kanssa. Kolmanneksi tunnustussuhteen tulee olla *saavutettavissa* siten, että osapuolet voivat suhtautua toisiinsa tunnustajana ja tunnustettuna. Toisin sanoen, osapuolilla on oltava pääsy sellaiseen ajatusmaailmaan, jossa he voivat

ymmärtää kohtaavansa keskinäisessä suhteessa. Tämän määritelmän valossa huoli eri aiheesta puhumisesta ei enää vaikuta vahvalta, sillä kaikki edellä mainitut tunnustusta kuvaavat piirteet ovat elementtejä, jotka ovat läsnä niin kutsutussa hegeliläisessä perinteessä. Määritelmän myötä uskonnollinen tunnustus sosiaalisena suhteena erottuu myös muista uskonnon konteksteissa esiintyvistä tunnustuksen termin käytöistä, kuten uskon tunnustuksesta tai syntien tunnustamisesta.

Laajojen yleispiirteiden kuvauksen lisäksi Saarinen antaa vielä tarkemmat määrittelyt mahdollisista muodoista, joita tunnustussuhteet voivat saada. Heikoin tunnustuksen muoto on normatiivinen identifikaatio tai asianmukainen huomiointi (*adequate regard*), jossa yksisuuntaisesti myönnetään ja hyväksytään toisen ne piirteet, jotka ovat olennaisia normatiivisen todellisuuden kannalta (31). Tätä vaativampi muoto on puolestaan persoonien välinen sosiaalinen tunnustus, joka voi olla osapuolten sosiaalisesta statuksesta riippuen joko ylöspäin suuntautunutta, jyrkästi alaspäin suuntautunutta, alaspäin suuntautunutta, mutta tasa-arvoistavaa, tai tiukasti tasa-arvoista. Näiden lisäksi Saarinen erottelee vielä tunnustuksen itsensä tuntemisen merkityksessä, identiteettiä konstituivana, tai kolmannen osapuolen kautta välittyneenä (32–33).

Edellä mainitut tunnustuksen muodot muodostavat sen työkalupakin, jonka avulla historiallisia tunnustuskäsityksiä analysoidaan. Jaottelu on lähellä Ikäheimon vastaavaa, sisällyttäen itseensä myös elementtejä Ricoeurin ajatuksista itsensä tunnustamisesta. Yksi silmiinpistävä ero löytyy välittyneen tunnustuksen määritelmästä: monille nykyfilosofoille se tarkoittaa jollain tapaa instituutioiden kautta välittyntä tai instituutioissa muotonsa ottavaa tunnustusta. Saarisella termi kuvaa kuitenkin tilannetta, jossa tunnustuksen osapuolet eivät varsinaisesti tunnusta toisiaan, mutta voivat tunnustaa kolmannen osapuolen, joka toimii välittäjänä heidän välillään. Käsitteistön analyttistä selkeyttä olisi mahdollista myös parantaa – esimerkiksi identiteetin konstituution voidaan katsoa kuuluvan jossain määrin jo kaikkiin persoonien välisiin sosiaalisen tunnustuksen muotoihin, itsetunnustuksen tarkemman muotoilun voidaan

olettaa vaativan jonkinlaista mahdotonta minuuden jakautumista tunnustettuun ja tunnustajaan (ks. 39–40), ja identiteetin konstituutioon kuuluvan massiivisen kognitiivisen muutoksen tai käännöksen (33) reunaehtoja ei määritellä. On kuitenkin muistettava, että listan on tarkoitus olla avoin heuristinen työkalu historiallisen materiaalin jäsentämiseen, eikä varsinainen filosofinen argumentti erillisistä tunnustuksen muotojen loogisista mahdollisuuksista.

Mahdollisten tunnustuksen muotojen heuristinen työkalupakki paljastaa kuitenkin metodologisen lähtökohdan, joka saattaa vaivata analyttisempiä tunnustusteoreetikoita. Saarinen pyrkii antamaan tarpeeksi tarkan määritelmän tunnustukselle, jotta hän voi paikantaa tunnustuksen ilmenemistä historiallisessa aineistossa. Samaan aikaan työkalupakin on tarkoitus olla avoin mahdollisille historiallisille merkitysvaihteluille. Tämä antaa mielikuvan sitoutumattomasta filosofiasta, joka ei ota vahvasti kantaa sen puolesta, mitä tunnustus todella on. Analyttisesti suuntautuneiden tunnustusfilosofien yksi päämäärä on puolestaan antaa argumentteja juuri sen puolesta, mitä tunnustuksella tarkalleen ottaen tarkoitetaan ja missä yhteyksissä termiä on sopivinta käyttää. Saarisen ote on kuvailevampi, mutta tämä on toisaalta paikallaan historian tutkimuksen perspektiivistä. Joka tapauksessa, kenties helpompi tie olisi ollut ottaa löyhempi kolmiosainen ”tulkinnallinen käsitys” tunnustuksesta lähtökohdaksi ja tehdä tarkemmat käsitteelliset erottelut vasta siinä vaiheessa, kun ne ilmaantuvat historiallisen aineiston puitteissa.

Luvussa kaksi paljastuu, että uskonnollinen tunnustus-termistö on ollut läsnä ja muotoutunut jo noin 400-luvulla (54), pääasiassa ylöspäin Jumalaa kohti suuntautuvana tunnustuksena. Augustinus lisää tähän dynamiikkaan ajatuksen jäsenyydestä ryhmässä tunnustuksen kautta (56) sekä tunnustuksen muistamisena (58). Cicero puolestaan käyttää termiä *commendatio* kuvaamaan suhdetta, jossa ihmiset asettuvat herran ja palvelijan suhteeseen (62). Tämä ajatus vapaaehtoisesta palvelijuudesta herran armosta muodostaa kontrastin myöhempään hegeliläis-marxilaiseen tunnustusperinteeseen, jossa

vastaava statusten epätasapaino koetaan sietämättömänä ja ristiriitaisena. Saarinen kuitenkin näkee, että historian edetessä molemminpuolisuus lisääntyy tunnustuskäsityksissä. Herra antaa suosionosoituksessaan jonkinlaisen lahjan, jonka palvelija aktiivisella tunnustuksen teolla (*agnosco, recognosco*) hyväksyy (69). Alhaalta ylöspäin suuntautuva tunnustus dominoi latinankielisten kirjoitusten kerronnassa, mutta Saarinen maalaa kuvan, jossa asteittain myös ylhäältä alaspäin suuntautuvia suhteita aletaan kutsua tunnustukseksi ja samalla myös tunnustus alkaa ulottua tasa-arvoisiin suhteisiin. Samoin itsen konstituutio toisten kautta on läsnä jo latinankielisissä kirjoituksissa. Esimerkiksi Ficinin mukaan rakkaudessa osapuolet onnistuvat näkemään itsensä toisessa (81), mikä on hyvin lähellä hegeliläisen perinteen näkemystä tunnustuksesta tai rakkaudesta tunnustuksen muotona.

Kolmannessa luvussa käsiteltävät filosofit ja teologit jatkat osittain samoilla linjoilla kuin latinankielisen perinteen kirjoittajat. Hobbes ja Locke painottavat tasa-arvoa, mutta he tekevät samalla tunnustuksesta (*acknowledgement*) enemmän henkilökohtaisen ja yksilöllisen käsitteen (116). Nikolaus Ludwig von Zinzendorf puolestaan painottaa, kuinka myös Kristuksen tulee tunnustaa seuraajansa, jotka tämän myötä kasvavat persoonina. Zinzendorfin mukaan herra on myös palvelija, työ ja kamppailu ovat keskeisiä, ja persoona kehittyy eritasoisten järjestelmien sisällä kohti täydempää persoonuutta (125). Kaikki nämä elementit ovat mukana myöhemmässä hegeliläisessä tunnustuskäsityksessä.

Yksi kiinnostavimmista kirjassa esitellyistä näkemyksistä löytyy Johann Spaldingilta. Hänen mukaansa subjekti voi ratkaista konfliktin velvollisuuksien ja onnellisuuden välillä vain vetoamalla toiseen subjektiin, joka on sekä luonut että ratkaisuut tämän ongelman (133). Tässä näkemyksessä tiivistyy uskonnollista tunnustusta ja jumalsuhdetta koskeva filosofinen huoli: vaikuttaa siltä, että toinen, johon tunnustuksessa vedotaan, on vain abstrakti toinen tai ideaali toisesta, eikä konkreettinen toinen. Näin ollen uskonnollinen tunnustus saattaa pahimmillaan

olla eräänlaista itsesuggestiota, jossa uskotellaan olevansa relevantissa suhteessa kuvitellun toisen kanssa. Spaldingin kohdalla tilanteesta tekee erityisen kiinnostavan se, että uskonnollinen korkeamman hyvän tunnustus on primaarista ja kaikki muu seuraa siitä. Abstrakti tunnustus vaikuttaa siis konkreettista tunnustusta tärkeämmältä.

Saarinen ei tarjoa uutta tulkintaa Hegelin filosofiasta, mutta hänen tekemänsä vertailu Hegelin ja aikaisempien uskonnollisten lähteiden kanssa on hedelmällistä. Ensimmäinen leikkauspiste on minuuden heteronominen konstituutio. Se on läsnä sekä Hegelillä että uskonnollisissa lähteissä, mutta Hegel painottaa molemminpuolisuuden lisäksi myös tasa-arvoa (142). Toiseksi Hegelin perusajatus itsensä löytämisestä toisten kautta on ollut esillä jo Ficinon ja Calvinin ajattelussa, joskaan ei niin eritellyssä muodossa. Kolmanneksi Saarinen näkee yhteyden pietistisen (Zinzendorfin) ja Hegeliläisen termistön välillä: molemmat käyttävät talouteen ja sosiaaliseen kamppailuun liittyvää sanastoa (143). Hegelin jälkeen tunnustus on ollut merkittävässä, mutta Saarisen mukaan refleктоimattomassa, roolissa saksalaisessa protestanttisessa teologiassa (143). Kristillinen tunnustus säilyttää kuitenkin Hegelin jälkeinkin jossain määrin välttämättömänä elementtinä hierarkkisen rakenteensa, vaikka ihmisen ja Jumalan välillä olisikin vastavuoroisuutta.

Siinä missä 1960-luvulla filosofinen keskustelu tunnustuksesta heräsi vähitellen uudelleen eloon, teologinen keskustelu puolestaan painui pinnan alle. Saarisen mukaan teologien nykyisellään kasvanut kiinnostus tunnustusta kohtaan ammentaa lähinnä nykyfilosofian lähteistä (esimerkkeinä Taylor, Honneth ja Ricoeur) ja on kadottanut kosketuksensa pitkään teologiseen traditioon (172–173). Myös 1900-luvun alun ekumeenisessa keskustelussa innoittajana on toiminut pikemminkin kansainvälinen oikeus kuin pidempi kristillinen tunnustuksen perinne (174). Kenties osittain tästä syystä ekumeenisissa teksteissä tunnustuksesta on alettu puhua suhteessa kirkollisiin instituutioihin sen sijaan, että tunnustus olisi yksilön persoonuuteen keskittyvä termi.

Kuinka suuri ongelma filosofiseen tai oikeudelliseen perinteeseen nojaaminen varsinaisesti on? Kristillinen teologia sisältää pitkän tunnustuskäsitteistön historian, mutta ei ole selvää, missä mielessä jumalsuhteeseen, itseymmärrykseen ja identiteetin rakentumiseen pohjautuva tunnustuskäsitys on käyttökelpoinen kirkkojen ja uskonnollisten ryhmien välisten suhteiden analysointiin. Saarinen kuitenkin argumentoi, että tässä yhteydessä voidaan puhua ainakin välittyneestä tunnustuksesta, jossa instituutioita yhdistävä tekijä on se, että ne ovat samanlaisessa hierarkkisessa tunnustussuhteessa jaetun korkeamman totuuden kanssa (182).

Kirjan neljäs ja viimeinen luku kokoaa historiallisen analyysin tulokset ja samassa Saarinen myös jäsentää historialliset löydökset kolmeksi laajemmaksi tunnustusparadigmaksi kristillisen teologian sisällä. Ensimmäinen uskonnollisen tunnustuksen paradigma löytyy Uudesta Testamentista Augustinukseen jatkuvan *kääntymisnarratiivin* (conversion narrative) sisältä, jossa tunnustaja tunnustaa itseään ylemmän kohteen ja jollain tapaa kiinnittyy tähän (196). Tässä aktissa tunnustaja, toisin kuin tunnustettu, kokee identiteetin muutoksen. Toista paradigmaa Saarinen nimittää *lupaukseksi itsesäilytyksestä* (promise of self-preservation, 197), jossa käytössä ovat feodaalilain ideat sekä ajatukset suojelusta, hyödyistä ja uskollisuudesta. Tunnustus koostuu alaspäin annetusta lupauksesta ja ylöspäin suuntautuvasta hyväksynnästä. Vaikka varsinaista tunnustustermistöä käytetään pääasiassa ylöspäin kohdistuvaan asenteseen, on herran lupaus olennainen konstituiva osa herran ja palvelijan välistä tunnustussuhdetta. Saarisen mukaan tähän paradigmaan kuuluville näkemyksille keskeistä on tunnustavan ihmisen itsesäilytys, johon kuuluvat henkilökohtainen sitoutuminen, suojelua vaativa vakaumus ja lahjana saatu usko. Jälleen huomion keskipisteenä on tunnustaja, joka kokee muutoksen jumalan tunnustaessaan. Saarisen mukaan erityisesti toinen paradigma antaa heteronomisen kuvan tunnustajasta ja samalla haastaa sen käsityksen, että vastaava vastavuoroisuus olisi (jälki-)hegeliläinen keksintö (199). Tosin ei ole ilmiselvää, että suuri osa tunnustusteoreetikoista olisi sitoutunut siihen,

että Hegelin edeltäjät eivät osaisi esittää heteronomista näkemystä yksilöstä. Pikemminkin Hegelin ansioksi annetaan tuon heteronomisen suhteen tarkempi analyysi ja argumentit sen tasa-arvoisuuden puolesta.

Kolmannessa, *eksistentiaalisen kiintymisen* (existential attachment), paradigmassa tunnustus avaa mahdollisuuden ymmärtää uskonnollinen objekti oikealla tavalla (198). Vaikka tunnustuksen suunta on tässäkin paradigmassa alkujaan ylöspäin, tulee tunnustajasta kyvykäs ja tasa-arvoisempi toimija juuri eksistentiaalisen kiintymisensä kautta. Saarisen mukaan tämä on analogista niiden modernien ei-uskonnollisten filosofisten näkemysten kanssa, joissa tunnustajalla nähdään olevan valta konstituoida tunnustettu. Molemminpuolisuus ja vastavuorisuus tulevat mukaan vasta ensimmäisen tunnustusaktin jälkeen (199). Analogia on kömpelö siinä mielessä, että vallan dynamiikka ihmisten välillä on oletettavasti hyvin erilainen kuin jumalsuhteessa. Alhaalta tuleva tunnustus ei määritä Jumalan identiteettiä vaan avaa tunnustajan itsensä identiteetin avoimeksi muutokselle. Tunnustajan konstituovaa valtaa analysoivat filosofiset näkemykset puolestaan usein varoittavat tilanteista, joissa tunnustaja on valta-asemaltaan ylempänä kuin tunnustuksen kohde. Tunnustuksen suunta on siis statuksen suhteen eri ja lisäksi identiteetin muutos tapahtuu pääasiassa tunnustetussa eikä tunnustajassa.

Saarinen väittää, että tunnustuksen ”performatiivinen luonne” (202) on ominaista kaikille kolmelle tunnustuksen paradigmalle. Tällä hän tarkoittaa sitä, että tunnustus luo sosiaalisia rakenteita niihin sopeutumisen sijaan. Tämä jaottelu vaikuttaa liian yksioikoiselta. On uskottavaa väittää, että tunnustus on välttämätöntä sosiaalisten rakenteiden luomiselle, mutta samalla tunnustus myös ylläpitää näitä rakenteita eikä se synny tyhjiössä, vaan on sosiaalisten rakenteiden ja instituutioiden välittämää. Vaikuttaisikin siltä, että sosiaalisten rakenteiden ja tunnustuksen välillä on pikemminkin kehä kuin yksisuuntainen suhde. On tietysti mahdollista, että uskonnollisen tunnus-

tuksen historiallisissa paradigmoissa vaikutussuhde on käsitetty yksisuuntaiseksi, mutta tämä puolestaan vain korostaa filosofisen analyysin tarvetta.

Yhdeksi Saarisen kirjan ansioista voidaan joka tapauksessa laskea tunnustajan aseman tarkastelun painottaminen. Nykyfilosofisessa tunnustuskeskustelussa päähuomio on yleensä tunnustetussa, mutta jumalsuhteeseen keskittyvässä uskonnollisessa tunnustuksessa keskiössä on melkein väistämättä tunnustajan itsensä identiteetin muutos. Vaikka nykyfilosofiassakin ovat mukana ne käsitteelliset elementit, joiden avulla tunnustajan itsensä muutoksia voidaan tarkastella, Saarinen on nähdäkseni oikeassa nostaessaan esiin, että tunnustuksen valtapelissä tulee tarkastella, mitä suhteen molemmille osapuolille tapahtuu (206).

Toinen kirjan suurista ansioista on vahvan historiallisen näytön antaminen sen puolesta, että tunnustustermistöä on käytetty kuvaamaan omaa erityistä ilmiötä jo ennen Fichteä ja Hegeliä. Tämän valossa esimerkiksi Taylorin esittämä suuri kertomus keskiaikaisten kunniakäsitysten muuttumisesta tunnustuksen kamppailuiksi vaikuttaa entistä epäuskottavammalta. Kuten Saarinen toteaa, tunnustus on ollut erillinen itsenäinen teema, jota eivät hallitse kunnia tai häpeä vaan näiden sijaan uskollisuus, sosiaalinen kiinnittyminen ja rakkaus (215).

Saarisen oma tunnustusteoria on yritys löytää keskitie Honnethin sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuvan teorian sekä Ricoeurin ja Marcel Hénaffin lahjan antamisen antropologiaan pohjautuvien teorioiden välillä. Sosiaalinen vuorovaikutus on Saarisen mielestä liian lakea termi säilyttääkseen selitysvoimansa (221). Sitä voidaan toki täydentää kehityspsykologisilla näkemyksillä, kuten Honneth tekee, mutta Saarisen mielestä näillä täydennyksillä voi olla harhaanjohtavia konnotaatioita. Jää tosin epäselväksi, mitkä näistä konnotaatioista ovat harhaanjohtavia. Jos empiirinen psykologia tunnustuksen taustalla pitää paikkansa, ei sitä voida jättää huomiotta vain siksi, että jotkin mainitsemattomat konnotaatiot eivät satu miellyttämään. Saarisen mukaan lahjan antamisen antropologia onnistuu kuitenkin erittelemään paremmin, mitä sosiaalisessa

kanssakäymisessä tapahtuu, mutta samalla se on liian spesifi keskittyessään konkreettisiin rituaaleihin ja rakenteisiin. Saarisen oma teoreettinen lähestymistapa pyrkii siis välttämään liiallista löyhyyttä, olematta kuitenkaan liian spesifi. On jossain määrin epäselvää, mitä liika spesifiys tarkoittaa, mutta oletettavasti Saarinen ei halua sitoa tunnustusta ilmiönä niin tarkasti määritettyyn sosiaalisen vuorovaikutuksen karsinaan, mihin se lahjan antamisen alalajina saattaisi päätyä.

Saarinen kutsuu teoriaansa ”antamisen kielen” -käsitteeksi (language of giving), jossa hän pyrkii yhdistämään kielitieteen löydöksiä tunnustuksen käsitteen historiaa koskeviin löydöksiin (221). Ohjaavana ajatuksena on, että kielen vastavuoroisista ja refleksiivisistä rakenteista löytyy vahvoja samankaltaisuuksia lahjan antamisen antropologian kanssa. Esimerkiksi antaa-verbiä voidaan tarkastella antajan, annettavan asian ja vastaanottajan kautta. Saarisen mukaan nämä kolme elementtiä voivat ottaa erilaisia paikkoja antamisen tapahtumassa ja tähän liittyvien erilaisten identifikaatioiden mahdollisuuksia tarkastelemalla voidaan puolestaan saada parempi näkemys siitä, mistä tunnustuksessa on todella kyse (226–229). Antamisen dynamiikan tarkastelu auttaa nostamaan esille sellaisia tunnustuksen loogisia mahdollisuuksia, jotka ovat jääneet nykykeskustelussa vähemmälle huomiolle. Toisaalta eksplisiittinen turvautuminen antamisen kieleen saattaa puolestaan peittää niitä ei-käsitteellisiä persoonan kehityksen rakenteita, sosiaalisia rakenteita ja habituaatiota, joita esimerkiksi varhaiseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen keskittyvät teoreetikot haluavat korostaa. Pelkästään uskonnollisen tunnustuksen ollessa kyseessä voi olla kuitenkin riittävää keskittyä ”konstitutiivisiin, immateriaalisiin ja kielellisiin hyötyihin” (233), joita antamisen kielellä siirrellään.

Kirja onnistuu esittämään uskottavasti pidemmän historiallisen ajatustradition olemassaolon ja näin se myös vakuuttavasti heiluttaa Hegelin oletettua asemaa tunnustuksen filosofisena keksijänä. Vahvojen aatehistoriallisten kausaalisuhteiden olemassaoloa kirja ei kuitenkaan osoita, vaan se tarjoaa pikemminkin vain esimerkkejä erilaisista tavoista käsittää tunnustus.

Tämä on toisaalta riittävää, sillä ei ole syytä olettaa, että vaihtelevia tunnustuskäsityksiä yhdistäisi jokin selkeä ja johdonmukainen kehityslinja läpi historian. Tunnustusta koskevan ajattelun historian paljastaminen on hyödyllistä erityisesti historioitsijan perspektiivistä ja samoin teologit saattavat saada kirjan myötä lisää käsitteellisiä resursseja tunnustuksellisen jumalsuhteen tarkasteluun. Mutta mitä resursseja kirja tarjoaa kriittiselle yhteiskuntateorialle? Yhtäältä tunnustuksen termin käytön historian tarkastelu on tarpeellista argumentoidessa tunnustuksen modernin nousun suurta kertomusta vastaan. Toisaalta keskittyminen jumalsuhteeseen ei vaikuta erityisen relevantilta sekulaarin kriittisen yhteiskuntateorian näkökulmasta ja tunnustus-termin käytön historian tarkastelu menee osittain ohi siitä tunnustuksen filosofiasta, joka pyrkii argumentoimaan myös sen puolesta, kuinka tunnustus tulisi ymmärtää ja mikä on sen tarkempi rooli kriittisen yhteiskuntateorian kannalta. Uskonnollisen tunnustuksen tavoitteet ovat toki erilaiset: tavoitteena on konstituoida uskonnollista persoonuutta yhteydessä korkeampaan todellisuuteen (251), keskittyen lähinnä tunnustajan itsensä perspektiiviin. Näin ollen tunnustus jää väistämättä staattisemmaksi ja enemmän yksilön henkilökohtaiseen kokemukseen perustuvaksi kuin myöhemmässä hegeliläisessä yhteiskuntateoriassa. Saarinen kyllä myöntää, että persoonuus ei ole stabiili vaan se rakentuu sosiaalisen kanssakäymisen kautta ja on aina muutoksessa (252). Suhteen toisena osapuolena on kuitenkin täydellinen ja muuttumaton Jumala, kun taas yhteiskuntateorian fokuksessa ovat myös ne – yhtä lailla muutoksessa olevat – instituutiot ja rakenteet, jotka muokkaavat ihmisten suhteita toisiinsa ja jotka rakentuvat näissä suhteissa.

Jyväskylän yliopisto

Kirjallisuus

Fukuyama, Francis 1992. *Historian loppu ja viimeinen ihminen*. Suomentanut Heikki Eskelinen. Helsinki: WSOY.

Ikäheimo, Heikki 2012. Globalising Love: On the Nature and Scope of Love as a Form of Recognition. *Res Publica*, 18:1, 11–24.